

УДК 314.93

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ

Аксьонова Ірина Вікторівна, к.е.н., доц. кафедри статистики та
економічного прогнозування ХНЕУ ім. С. Кузнеця
email: ivaksyonova@mail.ru

Формування ринку праці країни залежить від багатьох факторів. Одним із них є розвиток демографічної ситуації в країні. Демографічний фактор формує кількісні характеристики трудових ресурсів, такі як чисельність працездатного населення, чисельність економічно активного населення, чисельність осіб, що вступають у вік працездатності. Структура населення за демографічними поколіннями та іншими віковими групами дає оцінку навантаженню осіб працездатного віку дітьми та особами похилого віку, показує рівень старіння населення, що, в свою чергу, є одними з умов, у яких формується зайнятість населення.

При формуванні ринку праці розрізняють поняття трудового потенціалу та трудових ресурсів. Якщо чисельність трудових ресурсів охоплює працездатних осіб, то трудовий потенціал охоплює й тих, хто ще тільки готується до трудової діяльності (покоління дітей), й тих, хто вже вийшов за межі працездатного віку (покоління батьків, а саме осіб, старше 60 років). Отже, аналіз демографічних процесів народжуваності, смертності, старіння населення є важливим для оцінки та прогнозування обсягу трудового потенціалу країни, який є основою формування ринку праці.

Розглянемо основні показники демографічної динаміки в Україні, які відображають ситуацію щодо джерел формування та відтворення трудових ресурсів, табл. 1 [3].

Динаміка демографічних показників України

Рік	Чисельність населення на початок року, млн.. осіб	Природний приріст, тис. осіб	Міграційний приріст, тис. осіб	Середня очікуєма тривалість життя, років
2002	48,5	-364,2	-33,8	68,32
2003	48,0	-356,8	-24,2	68,24
2004	47,6	-334,0	-7,6	68,22
2005	47,3	-355,9	4,6	67,96
2006	46,9	-297,7	14,2	68,10
2007	46,6	-290,2	16,8	68,25
2008	46,4	-243,9	14,9	68,27
2009	46,1	-194,2	13,4	69,29
2010	45,9	-200,5	16,1	70,44
2011	45,8	-162,0	17,1	71,02
2012	45,6	-142,4	61,8	71,15
2013	45,5	-158,7	31,9	-
2014	45,4	-	-	-

Як бачимо за даними табл.1, чисельність населення України постійно знижується. З кожним роком зменшення населення набуває все більших масштабів, і відбувається це в основному за рахунок природного скорочення чисельності населення. Протягом 2001-2013 років природний приріст населення був від'ємним, що свідчить про те, що чисельність народжених не перевищує чисельність померлих. Загальне зменшення чисельності населення країни майже на 90% пояснюється тільки природним скороченням населення. В 2009 році українців вперше стало менше, ніж 46 млн. осіб, про що свідчать дані на початок 2010 року – 45,9 млн. осіб. За останні три роки, чисельність населення України скорочується приблизно на 12-15 тис. осіб щомісячно. За оптимістичними

пронозами Інституту демографії та соціальних досліджень України у 2050 році населення країни зменшиться до 42 млн. осіб, а за песимістичними прогнозами – до 31 млн. осіб [5]. Основні причини такого становища – старіння нації та складна економічна ситуація.

Що стосується тривалості життя населення, то вона дуже низька і її незначне підвищення з 2010 року свідчить про поглиблення процесів старіння населення країни, а не про підвищення рівня життя. За прогнозом американських експертів, з 2008 по 2040 рік кількість людей у віці старше 80 років зросте на 233%. Це призведе до того, що нинішнім молодим людям у віці 20-30 років значну частину свого життя доведеться мати справу з постійно зростаючими податками, пов'язаними з соціальним забезпеченням та пенсійними відрахуваннями [4]. Отже, одночасне скорочення чисельності населення в Україні та зміна його статево-вікової структури в бік постаріння призводять до зменшення чисельності економічно активного населення.

Якщо розглянути ситуацію з міграцією населення, то вона є більш позитивною, ніж ситуація з народжуваністю та смертністю. До 2004 року в Україні спостерігається негативне міграційне сальдо – на постійне проживання в інші країни виїжджало більше людей, ніж приїжджало жити до нашої країни. Але з 2005 року дана тенденція змінюється і іммігрантів стає більше, ніж емігрантів. Оскільки аналіз проведений за даними офіційної статистики, то слід враховувати, що вони не включають нелегальну трудову міграцію.

Демографічний склад населення та вплив структурних зрушень в ньому на формування трудового потенціалу країни потребує всебічного дослідження. Доцільно розглядати структуру населення за демографічними поколіннями населення, співвідношення яких характеризує тип відтворення населення, який, в свою чергу, пояснює демографічну динаміку населення.

Якщо порівнювати співвідношення чисельності населення окремих демографічних поколінь (діти (0-14 років), батьки (15-49 років) та прабадьки (50 і

старші)), то можна відмітити, що населення України має регресивну вікову структуру, згідно якої доля дітей складає близько 14%, доля батьків – 51%, а доля прабатьків 35% [3]. Таке становище справ свідчить про відповідність демографічної динаміки населення повільній зміні поколінь, серед яких частка прабатьків дещо більша, ніж частка дітей, через скорочення народжуваності і подовження тривалості життя. За цього типу вікової структури та відтворення населення створюються умови скорочення і навіть частинного виродження (депопуляції) населення, адже критеріями даного типу є таке співвідношення: діти — 20 %, батьки — 50 %, прабатьки — 30 %. Як бачимо, в Україні частка дітей значно менша, ніж критеріальне значення навіть для регресивного типу відтворення населення, що пояснюється негативними явищами в сфері народжуваності та тривалості життя. В Україні низька тривалість життя при високому рівні старіння нації. І це пояснюється таким явищем, як «старіння знизу», тобто поглиблюється процес старіння через низьку народжуваність і скорочення частки потенційно дітородного контингенту, у той час, як у розвинених країнах процес старіння пояснюється явищем «старіння зверху», тобто підвищення долі старого населення у загальній чисельності населення обумовлюється підвищенням рівня життя населення і тривалості життя.

З метою проведення подальшого аналізу демографічної ситуації як однієї з основ формування трудових ресурсів в країні, розглянемо вікову структуру населення України, табл.2 [3] В табл. 2 наведені дані щодо розподілу населення за окремими віковими групами, динаміка яких показує як змінюється чисельність трудових ресурсів та які тенденції притаманні формуванню ринку праці.

Як видно з табл. 2, спад народжуваності у 90-ті роки обумовив зниження чисельності населення у працездатному віці вікової групи 15-24 роки. У той же час підвищується доля осіб, старше працездатного віку, а її незначне зниження за останні 3 роки пояснюється підвищенням чисельності дітей у віці 0-14 років в загальній чисельності населення країни.

Динаміка розподілу постійного населення України за віковими групами

На початок року	Вікова група, тис. осіб				
	0-14	15-24	25-44	45-64	65 і старше
2002	7949,9	7381,2	13851,5	12079,8	6978,6
2003	7569,5	7457,8	13726,8	11875,5	7193,4
2004	7246,3	7478,6	13590,9	11757,0	7369,3
2005	6989,8	7455,7	13460,6	11687,2	7507,2
2006	6764,7	7366,7	13342,8	11707,8	7567,1
2007	6606,4	7266,8	13249,5	11739,9	7603,1
2008	6501,1	7103,1	13206,6	11874,8	7506,7
2009	6476,2	6829,9	13255,5	12084,4	7317,4
2010	6483,6	6541,1	13351,0	12238,0	7168,8
2011	6496,0	6252,4	13465,9	12418,6	6965,2
2012	6531,5	5923,9	13603,9	12465,4	6928,5
2013	6620,6	5637,3	13729,2	12480,2	6905,3

Але, в цілому спостерігається демографічне старіння, що відображається на співвідношенні працездатних вікових груп: в структурі населення працездатного віку з 2010 року підвищується доля осіб у віці старше 45 років. Тобто, поглиблюється процес старіння самої робочої сили, що негативно впливає на показник економічно активного населення, що у майбутньому призведе до великого навантаження покоління батьків особами похилого віку.

У той же час бачимо, що підвищується чисельність населення у віці 25-44 роки, яке складає основну частину потенційного економічно активного населення країни. У сучасних умовах формування ринку праці з урахуванням потреб роботодавців, саме ця вікова група населення потребує підвищеної уваги щодо її адаптації та перекваліфікації до умов та вимог ринку.

Отже, дослідження демографічної динаміки та її впливу на формування ринку праці України дозволяє зробити висновок, що для поліпшення ситуації в

сфері праці необхідно приділяти увагу питанням народжуваності та зниженню дитячої смертності, оскільки це є одним із основних резервів для формування трудового потенціалу країни. Крім того, слід враховувати, що загрозу для трудового і демографічного потенціалу становить зростання рівня смертності працездатного населення за рахунок зниження якості життя, що, в свою чергу, не дає змогу підвищувати рівень ефективності використання власної робочої сили за рахунок суттєвого збільшення працездатного віку. [2]

Обсяги пропозиції робочої сили в Україні формуються під впливом посилення тенденцій постаріння населення, що призводить до збільшення навантаження працездатного населення з боку осіб пенсійного віку. Як зазначають спеціалісти [1], поступове переміщення вікових деформацій у більш старші вікові групи обумовить суттєві зрушення у демоекономічній структурі населення у бік скорочення обсягів пропозиції робочої сили та посилення конкуренції роботодавців за найм працівників економічно активного віку.

Проведений аналіз демографічних тенденцій розвитку населення України показав, що для виведення країни з демографічної кризи необхідно розробляти та впроваджувати заходи, спрямовані на стимулювання процесів відтворення населення як природної бази формування трудового потенціалу.

Література:

1. Лісогор Л.С. Соціодемографічні детермінанти формування пропозиції робочої сили на ринку праці. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8721/06-Lisogor.pdf?sequence=1>.
2. Роскрут Н.О., Вікнянська О.М. Вплив демографічних чинників на рівень трудових ресурсів потенціалу. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=41832> <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=41832>.
3. Сайт Державної служби статистики України. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. Статистика: Население нашей планеты стремительно стареет. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.eurolab.ua.
5. Через 40 лет – нас 35 млн. //Сегодня, 2009. – 16 декабря, С.4.